

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

НАМУ
Національна асоціація
медіаторів України

ПРОЕКТ
«СПРАВЕДЛИВЕ
ПРАВОСУДДЯ»

НАЦІОНАЛЬНА
АСОЦІАЦІЯ МЕДІАТОРІВ
УКРАЇНИ

МЕДІАЦІЯ ТА СУДОВА СИСТЕМА ЩО? ЯК? НАВІЩО?

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту «Справедливе правосуддя». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

ЩО ТАКЕ МЕДІАЦІЯ?

Це визнана світовою практикою процедура врегулювання спору шляхом переговорів сторін спору за допомогою одного або кількох нейтральних посередників (медіаторів). Медіація є частиною системи альтернативного вирішення спорів.

КОЛИ МЕДІАЦІЯ МОЖЛИВА?

Медіація може бути застосована для вирішення **будь-якого спору** і навіть тоді, коли справа по розв'язанню спору знаходиться у суді.

МЕДІАЦІЯ МОЖЕ БУТИ:

- **корисною** у багатьох спрах, а особливо тих, що чутливі до збереження стосунків у майбутньому і ризиків репутаційних втрат (сімейних, комерційних, трудових тощо);
- **застосована** на будь-якій стадії вирішення спору (конфлікту):

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МЕДІАЦІЇ

ХТО ТАКИЙ МЕДІАТОР?

Це **спеціально підготовлений** нейтральний та незалежний посередник, який, дотримуючись певних процедур, допомагає сторонам спору у його врегулюванні, організовує та проводить медіацію.

ФУНКЦІЇ МЕДІАТОРА

У ЧОМУ ВІДМІННІСТЬ СУДУ І МЕДІАЦІЇ?

	Суд	Медіація
Предмет розгляду	В межах позовних вимог	Розширений: враховуються реальні інтереси і потреби
Добровільність	Обов'язки визначені законом	Свобода участі, виходу будь-коли
Конфіденційність	Відкритий процес, можливий розголос	Повна конфіденційність, навіть щодо факту медіації
Стосунки, емоції	Ескалація конфлікту, руйнування стосунків	Налагодження діалога, збереження стосунків
Тривалість	Роки	Залежить від учасників: години, дні, 1-1,5 місяці
Прийняття і виконання рішення	Суддею; виконується примусово	Сторонами (консенсус), виконується добровільно
Вартість	Висока: судові витрати, юристи, ...	Значно нижча: витрати на медіацію, можливо, юрист, нотаріус
Результат	Ризик невідповідності реальним інтересам; є переможці і переможені	Win-Win; задовольняє всіх

НАВІЩО МЕДІАЦІЯ СУДОВІЙ СИСТЕМИ?

Медіація сприяє збільшенню/покращенню:

рівня правосвідомості населення

доступу до правосуддя

частки добровільно виконаних рішень

довіри до судової системи

якості відправлення правосуддя

Медіація дозволяє скоротити:

навантаження на суддів

строки розгляду справ

відсоток оскаржуваних рішень

судові витрати

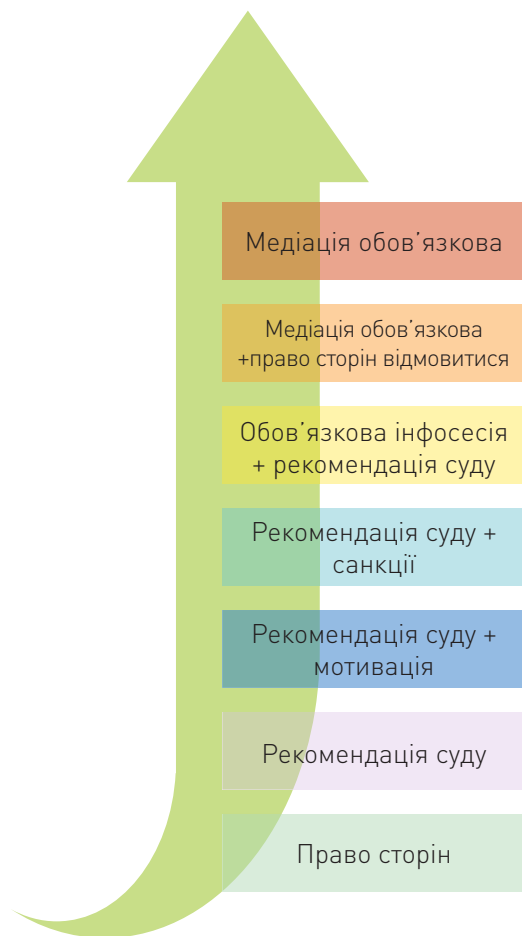
негативне емоційне навантаження на сторони і суд

напругу у суспільстві

ЦІКАВО ЗНАТИ: Медіацію дедалі частіше називають не **альтернативним** методом вирішення спору (ADR), а **ефективним** (EDR). Ефективність медіації доведена не лише дослідженнями, а й на практиці, тому вона набуває все більшого поширення у світі. Наприклад, держави-члени ЄС зобов'язані дотримуватися Директиви Європарламенту «Про деякі аспекти медіації в цивільних і господарських спорах» від 21.05.2008 та звітувати про її застосування. Україна як член Ради Європи також має зобов'язання щодо застосування медіації.

МОДЕЛІ СУДОВОЇ МЕДІАЦІЇ

Кожна держава, яка вирішила запровадити медіацію, самостійно вирішує, яка модель медіації буде найкраще відповідати її системі законодавства і культурним традиціям. Зокрема йдеться про обов'язковість проходження процедури медіації для сторін спору. **Принцип добровільності** може визначатися від моменту ініціювання медіації – за рішенням сторін, рекомендацією судді чи вимогою обов'язкового звернення на медіацію щодо певних категорій спорів (наприклад, сімейних), але зберігається щодо можливості припинення участі у процесі медіації у будь-який момент.

(За матеріалами Т. Кисельової, 2016)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

СПРИЯЄ досягненню МЕТИ правосуддя:

- Директива Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах»;
- Рекомендації Ради Європи (див. перелік міжнародних актів в кінці розділу);
- Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015

і НЕ ОБМЕЖУЄ:

- поширення юрисдикції судів (ст. 124 Конституції України);
- права на судовий захист (ст. 55 Конституції України);
- права на справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ).

ДОВІДКОВО: Наразі в Україні йде активна робота над законодавчим врегулюванням медіації. Так, **лише за 2015 рік** у Верховній Раді України було зареєстровано 4 законопроекти з медіації, щодо останніх двох 17 травня 2016 р. Комітет ВР України з питань правової політики та правосуддя прийняв рішення про те, щоб рекомендувати законопроект №3665 взяти за основу та врахувати всі слушні положення законопроекту №3665-1. Обома законопроектами передбачається введення медіації у правове поле як окремого інституту, що може застосовуватись для вирішення будь-яких видів спорів, визначаються базові вимоги до підготовки медіаторів, основоположні принципи процедури медіації та орієнтири професійного регулювання.

Розпорядження Кабінету міністрів від 16 грудня 2015 р. № 1406-р «Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу “Ведення бізнесу” на 2016 рік» передбачає **до кінця 2016 року** «врегулювання механізму медіації та створення можливості повернення судового збору в разі успішної медіації» шляхом «розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проекту Закону України “Про медіацію”».

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІЛОТНИХ ПРОЕКТІВ З ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У СУДАХ (Деякі пілотні проекти 2007 – 2016 рр.)*

Медіація в Україні запроваджується з 90-х років і включає досвід понад 50 проектів у самих різних сферах. Було навчено понад 2500 медіаторів, створено понад 20 центрів, апробовано схеми взаємодії із державними органами – органами місцевої влади, судами, міліцією, прокуратурою, соціальними службами, освітніми закладами, комерційними, громадськими і навіть релігійними організаціями.

Наразі пропонуємо вам познайомитися із деякими узагальненими даними щодо досвіду запровадження медіації в судовій системі:

(за Д. Проценко, 2016).

ЯКА МОДЕЛЬ ВПРОВАДЖУВАЛАСЬ	НЕЗАЛЕЖНИЙ МЕДІАТОР	СУДДЯ-МЕДІАТОР	АКТИВНЕ ПРИМИРЕННЯ СУДДЮ
Де впроваджувалась і коли	8 судів Волинської області, 2014-2016	4 суди в Білій Церкві, Вінниці, Донецьку, Івано-Франківську, 2007-2011	2 місцеві, 2 окружні адмінсуди. Одеса, Івано-Франківськ, 2014-2016
Сфера правовідносин	Цивільні, адміністративні	Цивільні, адміністративні	Цивільні, адміністративні
Кількість інфосесій/ медіацій/ медіаційних та/чи мирових угод	47/29/13	83/50/36 успішних медіацій, 33 укладені угоди	Інф. відсутня/ інф. відсутня/ за півроку кількість мирових угод зросла з 50-ти до 150-ти
Медіатори	Незалежні медіатори (навчені в рамках проекту, оплата послуг коштом гранту)	Суддя того ж суду, але не той, що розглядає справу (навчені як медіатори по 3 судді з кожного суду)	Суддя, що розглядає справу (навчання не проводилось, навички інтуїтивно)
Роль суду	Інформування про процедуру, де знайти медіаторів; роз'яснення відмінності мирової з/ без медіації, наслідків різного процесуального оформлення досягнутої угоди	Обов'язкове інформування про медіацію та проект; розпізнавання медіабельних справ; надання місця для проведення медіацій; суддя-медіатор проводить медіацію	Обов'язкове інформування про проект; активне примирення (добровільно-примусове) з врахуванням норм права
Чинники, що позитивно вплинули на лояльність судді до проектів	Наявність медіаторів у регіоні; обізнані адвокати спонукали сторони до медіації	Тренінг з медіації від іноземних суддів-медіаторів, навчання адвокатів	Окремі судді брали участь в закордонних ознайомчих візитах; відсутність звукозапису під час процесу примирення; молоді прогресивні судді

*Таблиця заповнена на підставі усно наданих даних від учасників/організаторів проектів. Більше інформації про досвід використання медіації в Україні шукайте на сайті Національної асоціації медіаторів України www.namu.org.ua

ПРИНЦИПОВІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МЕДІАЦІЮ В УКРАЇНІ

Упродовж 2015 – 2016 років в рамках проекту «Сприяння практичному запровадженню медіації в Україні та налагодженню взаємодії з судовою системою», що здійснювався за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках проекту «Справедливе правосуддя», було проведено низку експертних зустрічей та круглих столів із представниками різних інституцій, зацікавлених у розвитку медіації. В заходах взяли участь медіатори, адвокати, судді, викладачі та студенти юридичних вишів, представники соціальних служб та інші фахівці.

За результатами цих обговорень було напрацьовано **РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО УРЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ:**

1.1. Урахування міжнародних стандартів. Законодавство у сфері медіації має бути засноване на положеннях міжнародних рекомендаційних актів, зокрема на положеннях Модельного Закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну примирну процедуру 2004 р.¹ Директиви ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних спорах» 2008 р.², документів Ради Європи³, а також зарубіжному та національному досвіду впровадженні медіації.

1.2. Органічне вбудовування медіації в існуючу правову систему, що не буде змінювати чинні правові інститути, оскільки медіація в судовому процесі може застосовуватися як один з варіантів досудового, позасудового порядку врегулювання спорів або як форма примирення між сторонами в рамках судового провадження за умови так званої “обмеженої інтеграції” медіації в систему здійснення судочинства. В перспективі зазначене також сприятиме імплементації конституційної реформи в частині правосуддя, розкриваючи конституційне положення щодо досудового врегулювання спорів.

1.3. Рамковий характер закону. Медіація в Україні як правовий інститут не є розвиненим і сформованим. При цьому важливо пам'ятати, що в кожній державі в результаті сформувалась своя модель медіації. З огляду на потребу дати простір для розвитку і формування пристосованої до України моделі медіації, обсяг та природа норм закону має носити рамковий характер, тобто закон має обмежуватися лише положеннями, які нададуть змогу запустити ринкові механізми регулювання цього інституту в Україні.

1.4. Принцип поступового розвитку законодавства – від загального до галузевого. У всіх розвинених зарубіжних країнах від загального нормативного акту, де вперше був згаданий термін «медіація», до спеціальних нормативних актів, що передбачають, наприклад, різні схеми медіації в судах, проходило як мінімум десять років. Медіація в Україні є достатньо молодим і недостатньо сформованим інститутом і потребує час для органічного розвитку, тому поступовість і виваженість в законодавчих ініціативах необхідна.

1.5. Принцип попередньої апробації та пілотування спеціальної, галузевої, судової медіації. У всіх країнах ЄС схеми судової медіації вводилися після ретельних пілотних досліджень і експериментів в окремо взятих судах. Для дієвої роботи будь-яких схем обов'язкової медіації в судовому процесі необхідне залучення багатьох однаково якісно підготовлених досвідчених медіаторів, які мають працювати в усіх, навіть географічно найвіддаленіших судах України, з передбаченим фінансуванням оплати медіаторів та адміністративного судового персоналу, надання безоплатної правової допомоги в процесі медіації для малозабезпечених, розробки механізмів контролю за діяльністю медіаторів при судах тощо, інакше це може завдати невинуватної шкоди іміджу медіації та процесу її запровадження. Насамкінець, пілотні проекти дозволять виявити категорії справ, де застосування медіації призводить до найкращих результатів, протестувати сприйняття громадянами медіації, налагодити інформаційне та координаційне співробітництво між судами та медіаторською спільнотою. Регулювати проведення пілотних проектів на рівні Закону

1. https://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/ml-conc/03-90955_Ebook.pdf

2. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a95

3. http://sc.gov.ua/ua/rekomendacii_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html

не вбачається доречним, однак зазначена перспектива важлива для розуміння всього бачення впровадження медіації в Україні.

1.6. Принцип поєднання законодавчого унормування із зусиллями щодо популяризації медіації.

Будь-яка модель медіації, а тим більше обов'язкова медіація в судовому процесі, хоча і може розвантажити судову систему, але суто формально, адже запровадження таких моделей за **відсутності звички** у громадян вирішувати свої спори самостійно і відповідально може призвести до нівелювання іміджу медіації і невиправдання очікувань громадян, відповідно може буде завдано невиправної шкоди всьому процесу впровадження медіації в Україні.

Україні справді потрібен Закон про медіацію для виконання таких функцій:

- ввести медіацію в правове поле та забезпечити впізнаваність медіації для громадян;
- забезпечити захист від звинувачень у корупції для державних службовців, представників судової системи, які використовують медіацію або рекомендують сторонам звернутись до медіації при врегулюванні адміністративних або інших видів спорів;
- захистити медіатора шляхом заборони допитувати його як свідка;
- забезпечити одноманітне розуміння конфіденційності інформації в медіації;
- сприяти становленню професії медіатора та ринковому розвитку сфери медіації.

Рамковий закон про медіацію має закріпити фасилітаційну модель медіації, коли медіатор не представляє інтереси сторін, не приймає рішення по суті спору і не надає рекомендацій по суті спору. Оскільки зазначена модель медіації базується на згоді сторін, що може бути досягнута під час переговорів і без медіатора, відповідно до підготовки медіатора, крім медіаційних компетенцій правильного та ефективного ведення процесу, нема потреби виставляти інші кваліфікаційні вимоги.

Рамковий закон про медіацію не повинен містити ризиків створення корупційних схем у сфері медіації, що завдають шкоди репутації послуги та про-

цесу її впровадження, як-от: єдиний реєстр, спеціальний статус деяких медіаторів в базовому законі, суттєві фінансові компенсації сторонам, що звертаються до суду після неуспішної медіації, один орган самоврядування для медіаторів.

Медіацію називають серцем системи альтернативного врегулювання спорів, що довела в багатьох державах свою ефективність як для сторін конкретного спору, так і для суспільства загалом. Україна має власні давні традиції позасудового врегулювання спорів на основі порозуміння сторін, тому потрібен лише поштовх для розвитку комплексної системи альтернативного врегулювання спорів, що дозволить досягти цілей, визначених Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки.

ПЕРЕЛІК МІЖНАРОДНИХ АКТІВ ТА ІНШИХ ДЖЕРЕЛ ЩОДО ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ

1. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 68 засіданні заступників міністрів 14.05.1981;
2. Рекомендація N R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам - членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. Прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15.09.1999;
3. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21.05.2008 «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах»;
4. Типовий закон про міжнародну погоджувальну процедуру (UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation). Розроблено Комісією ООН з міжнародного торговельного права (ЮНСІТРАЛ) у 2002 р.;
5. Європейський кодекс поведінки для медіаторів від 02.06.2004 (European Code of Conduct for Mediators);
6. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21.01.1998;
7. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18.09.2002;
8. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому

розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами приватними особами. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 05.09.2001;

9. Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій Комітету Міністрів щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007;

10. Керівні принципи № 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007;

11. Керівні принципи № 15 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами — приватними особами. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 07.12.2007;

12. Основоположне рішення ради Європейського союзу від 15.03.2001 "Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві" (2001/220/JHA);

13. Рекомендація № R (85) 11 щодо статусу потерпілого у межах системи кримінального права;

14. Рекомендація № R (87) 18 щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції (правосуддя);

15. Рекомендація № R (87) 20 про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх;

16. Рекомендація № R (87) 21 щодо зменшення ступеня віктимізації і надання допомоги постраждалим;

17. Рекомендація № R (92) 16 щодо європейських стандартів застосування громадських санкцій та заходів, у якій мова йде про ті заходи, які виступають альтернативою позбавлення волі і сприяють реінтеграції правопорушника у суспільство;

18. Рекомендація № R (92) 17 щодо узгодженості при винесенні вироків;

19. Рекомендація № R (95) 12 щодо структури управління системою кримінального правосуддя;

20. Європейська конвенція про здійснення прав дітей (08.09.1995), ст.13 "Посередництво та інші способи вирішення спорів".

Офіційний сайт Верховного Суду України. Рекомендації та резолюції Комітету Міністрів Ради Європи. [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B)

Офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи. http://sc.gov.ua/ua/rekomendaciji_komitetu_ministriv_radi_jevropi.html

ЯК СКОРИСТАТИСЯ ПОСЛУГОЮ МЕДІАЦІЇ? ПАМ'ЯТКА ДЛЯ УЧАСНИКІВ СПОРУ

Для початку

Запропонуйте Вашому візаві медіацію та разом оберіть медіатора, який влаштує вас обох

або самостійно зверніться до Центру медіації, який допоможе залучити Вашого візаві у процес медіації та запропонує кілька кандидатур медіаторів.

Оберіть медіатора (медіаторів) та укладіть Угоду про проведення медіації.

Якщо справа в суді - зверніться з клопотанням про надання часу для примирення (це можливо на будь-якій стадії судового процесу).

Далі корисно буде:

Налаштуватися на активну конструктивну співпрацю з Вашим візаві за допомогою медіатора.

Спробувати звільнитися від шор юридичної позиції і зосередитися на розумінні своїх глибинних інтересів і потреб, а також зрозуміти інтереси та потреби свого візаві.

Не піддаватися спокусі розмов про минуле чи пошук істини, а зосередитися на майбутньому.

Підготувати і самостійно генерувати ідеї щодо варіантів виходу з ситуації, а також усвідомити готовність брати на себе відповідальність за їхнє подальше виконання.

На завершення

Укладіть з Вашим візаві відповідну угоду, в якій передбачте, хто, що, у які терміни та у який спосіб виконуватиме.

За потреби зверніться до юриста чи іншого експерта на будь-якій стадії медіації, зокрема щодо оформлення прийнятого рішення.

Пам'ятайте!

За потреби, за згодою сторін медіаторів може бути декілька.

Рішення, узгоджене на медіації, може виходити за межі предмету судового спору (позовних вимог).

Рішення, прийняте на медіації, має відповідати глибинним інтересам кожного з учасників - це запорука його швидкого та добровільного виконання!

ЯК ПЕРЕДАТИ СПРАВУ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ У СУДІ, НА МЕДІАЦІЮ?

- Забезпечити інформування потенційних користувачів послуг про можливості і переваги медіації.
- За обопільним бажанням сторін, надати час на примирення відповідно до вимог законодавства (перерва, зупинення провадження).
- За рекомендацією судді та згодою сторін.

ЯК ЗАФІКСУВАТИ РІШЕННЯ, ПРИЙНЯТЕ У ПРОЦЕСІ МЕДІАЦІЇ?

- Рішення, прийняте сторонами у ході медіації, може закріплюватися цивільно-правовою угодою, яка повністю або частково (в межах позовних вимог) може бути покладена в основу мирової угоди у суді/ угоди про примирення.
- Сторони також можуть домовитись про вчинення інших процесуальних дій, як то відкликання позову, часткове чи повне його визнання, зменшення або зміна позовних вимог тощо.

ВАЖЛИВО:

- Медіатор НЕ наділений владними повноваженнями, як суддя.
- НЕ надає юридичні консультації під час медіації.
- НЕ приймає рішень за сторони.
- НЕ призначається, а обирається сторонами спільно і добровільно.

**Бажаєте дізнатись, де можна знайти
медіатора у Вашому місті?**

Зв'яжіться з нами

за тел. +38 097 497 47 97

або заповніть заявку на сайті

namu.com.ua

Національна асоціація медіаторів України (НАМУ) була створена медіаторами у серпні 2014 року задля сприяння становленню, використанню та поширенню медіації як ефективного підходу до вирішення конфліктів у різних сферах життя, покращення стану доступу до правосуддя в Україні, об'єднання фахівців у сфері медіації та розвитку професії медіатора на рівні світових стандартів.